

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 9-х КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Алла Ярмолюк,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

УДК 372.8:811.161.2'35

У статті висвітлено проблему формування синтаксичної компетентності в учнів 9 класів на уроках української мови. Спираючись на праці дослідників у галузі лінгвістики і лінгводидактики, експериментальні результати, автор пропонує уточнене визначення поняття «синтаксична компетентність». Описано систему вправ і завдань інноваційної методики, розробленої з урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів. Це комплексні, конструктивні вправи, які ґрунтуються на текстоцентричному підході і включають ситуаційні, творчі завдання та завдання на розвиток рефлексії. Представлено узагальнені результати констатувального етапу експерименту, мета якого полягала в дослідженні стану навчання синтаксису української мови у 8-9 класах загальноосвітньої школи. Схарактеризовано критерії оцінювання синтаксичної компетентності та показники прояву їх. На основі визначених критеріїв з'ясовано рівень сформованості синтаксичної компетентності в учнів 9 класів. Проаналізовано проміжні результати формувального етапу експерименту, під час якого простежено позитивну динаміку становлення синтаксичної компетентності дев'ятикласників.

Ключові слова: *синтаксична компетентність, компетентнісний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, текстоцентричний підхід, комплексні і конструктивні вправи, критерії оцінювання синтаксичної компетентності, рефлексійні вміння.*

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в суспільстві XXI століття, зумовлюють кардинальну зміну усталених поглядів

на завдання освіти. Нині вона покликана готувати соціалізованих, компетентних, активних учасників колективного життя, які дотримуються норм, прав і законів, загальноприйнятних для всіх членів суспільства, уміють самостійно здобувати знання, орієнтуватися в безмежному інформаційному просторі, вибирати відомості, необхідні для власного розвитку, і доречно використовувати їх у житті. На реформуванні української освіти позначилися інноваційні процеси, що відбуваються у світовій і європейській спільнотах. Відповідно змінюються мета й завдання, удосконалюється зміст навчання української мови. Передовсім це відображено в освітніх документах, що визначають специфіку предмета «рідна мова» як засобу формування в учнів комунікативних, інтелектуальних і пізнавальних здібностей, розвитку особистісних характеристик їх і виховання потреби вдосконалювати культуру власного мовлення впродовж усього життя [8]. На розв'язання означених завдань спрямовано процес навчання української мови в загальноосвітній школі, який здійснюється на основі поєднання компетентнісного, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів [2].

Становлення комунікативної компетентності в учнів під час навчання української мови передбачає не тільки оволодіння системою мовних знань, набуття мовленнєвих умінь і навичок, а й розвиток емоційного інтелекту, ціннісно-сміслових орієнтацій школярів, визначає готовність їх усвідомлено застосовувати здобутий досвід для розв'язання проблем, які виникають у реальному житті [10].

У формуванні комунікативної компетентності учнів під час навчання української мови важливу роль відведено синтаксису, який є організуючим центром граматики. У ньому найповніше проявляється функційна значущість мовних одиниць усіх рівнів, роль їх у досягненні комунікативної мети. Вивчення синтаксису сприяє засвоєнню норм літературної мови, розвитку логічного мислення й мовлення учнів, формуванню пунктуаційної грамотності й навичок виразного читання. Синтаксис допомагає зрозуміти комунікативну функцію мови й шляхи її здійснення [7]. Тому учень повинен знати закономірності сполучуваності слів і побудови речень, виражальні можливості

різних синтаксичних структур, уміти користуватися ними в різних *мовленнєвих ситуаціях*.

Вивчення синтаксичних явищ у системно-структурному аспекті (за традиційною методикою) не відповідає повною мірою означеним вимогам. Для свідомого опанування учнями 8-9 класів синтаксичної будови мови як засобу спілкування необхідно навчити їх розуміти закономірності функціонування синтаксичних конструкцій, особливості використання цих конструкцій у мовленнєвих ситуаціях для досягнення комунікативної мети, знати правила мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування й уміти дотримуватися їх.

Аналіз актуальних досліджень. *Опрацювання* нормативних документів мовної освіти (Держстандарту, концепцій, програм), *аналіз сучасних досліджень у галузі лінгвістики й психолінгвістики* щодо функціонування одиниць різних структурних рівнів і *лінгводидактики* щодо переорієнтації навчання з традиційного (засвоєння й запам'ятовування готових теоретичних знань) на засвоєння процесу функціонування їх, дав змогу з'ясувати, що актуальними й перспективними напрямками, які потребують упровадження в практику навчання синтаксису в загальноосвітній школі є інтеграція комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів. Означені підходи зорієнтовують цей процес на повноцінне засвоєння всіх ліній змісту мовної освіти: мовленнєвої, мовної, соціокультурної й діяльнісної. Відповідно до цього в учнів 9-х класів формуються мовна, мовленнєва, соціокультурна й діяльнісна компетентності як складники комунікативної компетентності [2; 10].

Мета статті – представити результати дослідження стану навчання синтаксису української мови у 8-9 класах; схарактеризувати рівень сформованості синтаксичної компетентності в учнів 9-х класів, визначений на основі дібраних критеріїв у процесі здійснення експериментальної роботи.

Аналіз праць психологів і лінгводидактиків, присвячених різним підходам у навчанні, дав змогу з'ясувати, у чому полягає відмінність філософських засад основних принципів побудови когнітивно-діяльнісного, особистісно орієнтованого типів навчання.

Вивченню синтаксичної будови мови з погляду комунікативного призначення її присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Адамець П., Аругтюнова Н., Вихованець І., Всеволодова М., Городенська К., Гуйванюк Н., Гнаткович Т., Єрмоленко С., Загнітко А., Золотова Г., Іваницька Н., Кухарчук І., Матезіус В., Мельничук О., Плющ М., Слюсарєва Н., Шульжук К.). У ході аналізу праць з'ясовано, що перевагами *комунікативно-діяльнісного* підходу є те, що він дає змогу вивчати синтаксичну будову мови як динамічну систему й досліджувати функціонування синтаксичних одиниць у різних мовленнєвих актах. Це сприятиме формуванню в учнів умінь комунікативно виправдано й доцільно використовувати під час спілкування синтаксичні засоби мови.

Ідею поєднання системно-описового й комунікативно-діяльнісного підходів покладено в основу дослідження І. Кухарчук «Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у мовній освіті вчителів української мови та літератури», яке ґрунтується на системному описі синтаксичних явищ, на усвідомленні системи і внутрішньої структурної організації мовних одиниць, які функціують у реальних актах комунікації. Визначальними лінгводидактичними *принципами* навчання синтаксису автор називає такі: *комунікативної спрямованості; встановлення комунікативного навантаження синтаксичних категорій; функційно-стилістичний; розгляд речення в єдності значення, форми й функції; вивчення мовних одиниць на основі тексту; ситуаційності; комунікативної доцільності й практичної спрямованості* [5].

Проблему модернізації освіти на основі компетентнісного підходу вивчають О. Бермус, Н. Бібік, В. Болотов, Є. Бондарєвська, А. Вербицький, Н. Голуб, І. Зимня, М. Пентиліук, Л. Петровська, О. Пометун, О. Савченко, В. Серіков, А. Хуторської, В. Ягупов, І. Якиманська та ін. З'ясовано, що *компетентнісна освіта* на предметному рівні орієнтована на засвоєння особистістю конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дає змогу їй адекватно поводитися в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях. Компетентнісна освіта більше зорієнтована на практичні результати, досвід особистої

діяльності, вироблення ставлень, аніж на обсяг знань (Вербицький А., Савченко О.).

Аналіз наукових праць із проблеми дослідження дав змогу констатувати, що результативність навчальної діяльності нині визначається власне не системою знань, умінь і навичок, а комплексом *компетентностей* у різних сферах життя (інтелектуальній, інформаційній, комунікативній тощо), які сприяють розвиткові самостійності учнів та їхній здатності до самоорганізації. Водночас зазначимо, що *знання, уміння й навички* не протиставляються *компетентності*, а є її складниками. У педагогічних працях українських і російських дослідників *компетентність* розглядається як інтегральна характеристика особистості, що визначає її здатність і готовність розв'язувати проблеми й типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, на основі здобутих знань, навчального й життєвого досвіду та опанованої системи цінностей [4; 11]. В основу класифікації ключових компетентностей, представлену А. Хуторським, покладено загальноосвітню мету, соціальний і особистісний досвід учня, основні види навчальної діяльності [11].

Важливими для нашого дослідження є концептуальні підходи, методичні засади модернізації системи неперервної мовної освіти з урахуванням сучасних підходів і принципів, обґрунтовані в працях О. Біляєва, Н. Голуб, Л. Горошкіної, Л. Мацько, С. Карамана, М. Пентилюк. Теоретичні засади навчання синтаксису обґрунтовано в наукових дослідженнях І. Вихованця, С. Єрмоленко, А. Загнітка, К. Плиско, Л. Мацько, Н. Гуйванюк, Т. Гнаткович, О. Кулик, І. Кухарчук, В. Мельничайко, Л. Овсієнко.

Для розроблення інноваційної методики виділено основні лінгвістичні поняття: синтаксис, синтаксичні одиниці, функції синтаксичних одиниць, синтаксичні зв'язки й семантико-синтаксичні відношення. Під час опрацювання наукової літератури розмежовано поняття *функція, функціювання*, з'ясовано роль синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень у розподілі функцій синтаксичних одиниць (Вихованець І., Всеволодова М., Городенська Н., Дудик П., Загнітко А., Золотова Г., Іваницька Н., Матезіус В., Мельничук О., Плющ М., Прокопчук Л., Слюсарєва Н., Шульжук К.).

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити положення, покладені в основу створення інноваційної методики навчання синтаксису складного речення в 9 класі.

З'ясувавши, що реалізація *компетентнісного підходу* під час навчання мови найповніше здійснюється на рівні синтаксису, ми виділили ознаки комунікативної діяльності, яка проявляється в оволодінні мовною і мовленнєвою компетентністю. Це такі: усвідомленість, умотивованість, ситуаційність, взаємозумовленість продуктивних і репродуктивних видів цієї діяльності [1; 4]. Важливим показником високого рівня як загальної, так і мовленнєвої культури особистості є володіння *синтаксичною компетентністю*, яка передбачає знання синтаксичних засобів мови, здатність розпізнавати будову й розуміти смисл їх, правильно й комунікативно доцільно використовувати в різних мовленнєвих ситуаціях синтаксичні одиниці різних структурних рівнів (словосполучення, речення, ССЦ, текст), синтаксичні конструкції різних видів і сполучних засобів (речень складних сполучникових, безсполучникових, із різними видами зв'язку) з урахуванням функційно-стильових різновидів мовлення відповідно до теми, мети, ситуації спілкування, провідних жанрів комунікації.

Дослідження стану навчання синтаксису у 8-9 класах здійснювалося в експериментальних школах міста Києва.

На основі аналізу нової літератури, результатів експериментальних досліджень було дібрано *критерії оцінювання* синтаксичної компетентності, схарактеризовано *показники* прояву їх. Це такі: *ціннісне ставлення* до власної навчальної діяльності (вироблення потреби в досконалому володінні українською мовою); *усвідомлене використання* знань із синтаксису й пунктуації відповідно до комунікативної мети; *гнучкість навичок* застосування синтаксичних умінь (здатність включатися в нові ситуації спілкування); *стійкість використання* синтаксичних знань і вмінь (креативність, досвід застосування знань під час вивчення інших предметів). За уточненими критеріями було з'ясовано рівень сформованості синтаксичної компетентності в учнів 9 класів під час навчання української мови.

Проаналізувавши здобуті результати, ми дійшли висновку, що учні недостатньо володіють синтаксичною будовою мови як засобом спілкування, зокрема, відчувають труднощі у формулюванні думок, не використовують виражальні можливості складних синтаксичних структур, не завжди комунікативно доцільно користуються ними в різних мовленнєвих ситуаціях, часто не враховують жанр комунікації. Було з'ясовано, що причини несформованості синтаксичної й пунктуаційної компетентностей учнів 9 класів полягають у наступному: недостатню увагу приділено практичній спрямованості навчання мови, учителі-словесники орієнтують учнів на здобуття знаннєвого результату, який, власне, й оцінюється на уроці; вагому частину навчального часу відведено на відпрацювання теорії, виконання тестових завдань, підготовку до ЗНО. Під час дослідження простежено певну невідповідність між достатнім рівнем теоретичних знань синтаксису складного речення (високий рівень – 12,5%, достатній – 52,8%, середній – 29,4%, низький – 5,3%) і невисоким рівнем володіння учнями синтаксичною компетентністю (високий рівень – 3,6%, достатній – 19,4%, середній – 49,8%, низький – 27,2%). Виділено причини недостатньої сформованості синтаксичної компетентності в учнів 9 класів, серед них такі: учителі не використовують повною мірою можливості сучасних форм і методів навчання, зокрема, недостатню увагу приділено роботі в групах, у парах (або не представлено її взагалі); навчальний процес обмежено використанням традиційних методів і форм роботи; ситуаційний метод застосовується на уроках дуже рідко й спонтанно, мовні ситуації формалізовані, далекі від життя; учнів не вчать формулювати мету діяльності під час вивчення мовної і соціокультурної тем, не здійснюється робота, спрямована на розвиток у дев'ятикласників рефлексії.

Серед недоліків навчання української мови виділено й такі: низька мотивація учнів щодо вдосконалення своєї мовленнєвої культури; несформованість у них ціннісного ставлення до власного розвитку й освіти. До того ж пріоритетним на уроках мови є авторитарний тип навчання, недостатню увагу приділено розвитку емоційного інтелекту, системи ціннісних орієнтацій, соціокультурних і соціально-психологічних здібностей учнів,

бракує атмосфери співпраці вчителя й учня, не створені умови для вибору учнями індивідуальної траєкторії саморозвитку.

Так, під час опитування було з'ясовано, що практично всі вчителі (91,8%) усвідомлюють необхідність формування в учнів 8-9 класів синтаксичної, пунктуаційної, соціокультурної компетентностей, однак серед них 78,6% вважають, що основним засобом оцінювання їх слугують результати тестових завдань і лише 21,4% наголошують на важливості такого показника, як уміння учнів застосовувати здобуті теоретичні знання під час спілкування в повсякденні; 14,8% респондентів використовують на уроці парну, а 1,5% – групову форму роботи. 15,4% учителів підтвердили, що регулярно ознайомлюються з сучасними методичними працями, присвяченими особливостям реалізації особистісно орієнтованого, діяльнісного й компетентісного підходів. Лише 12,3% вчителів повідомили, що застосовують під час навчання сучасні методи, однак об'єднують їх, в основному, в одне поняття – *інтерактивні*; 56,8% опитаних використовують дидактичний матеріал, який містить інформацію про Україну, історію її й культуру, науку, традиції, державний устрій, відомих людей; працюють над збагаченням лексики учнів і правильним уживанням її, удосконалюють синтаксичну будову учнівських висловлювань, ознайомлюють підлітків із особливостями українського мовленнєвого етикету. Проте 33,8% вчителів визнали, що не використовують на уроках додатковий дидактичний матеріал, звертаються лише до чинних підручників, у яких часто не представлено соціокультурну змістову лінію в обсязі, як того вимагає програма, а зміст спрямовано, в основному, на засвоєння мовної теорії.

Констатовано, що не всі вчителі мають час ознайомлюватись із сучасними тенденціями розвитку освіти, наслідком чого є недостатня орієнтація в особливостях сучасних підходів до навчання, обмежене застосування на уроках нових методів і прийомів, різноманітних організаційних форм роботи. До того ж у методичній літературі бракує чіткої класифікації сучасних методів, іноді кількість їх сягає 180 назв, однак інноваційність багатьох із них іноді проявляється тільки в назві, а не в змістовому наповненні.

Доведено, що назріла потреба інтегрувати основні підходи до розвитку освіти – прагматично орієнтовані (когнітивно-діяльнісний, компетентнісний) і гуманістичний (особистісно орієнтований).

Результати спостережень на уроках і бесіди з учителями української мови засвідчили, що творчі педагоги (Савченко О. В., Іванова О. М., Маслун В. А.) постійно практикують завдання підвищеної складності, урізноманітнюють види творчих робіт, застосовують комплексні вправи, що містять тексти країнознавчої тематики і вважають, що такі завдання сприяють оволодінню учнями системою ціннісно-сміслових орієнтацій, формуванню комунікативної компетентності. Проте ще не всі вчителі оцінюють кожне досягнення учнів на уроці, мало приділяють увагу словесному заохоченню.

Узагальнені результати констатувального зрізу дали підстави вважати, що для ефективного формування синтаксичної і пунктуаційної компетентностей учнів необхідно на уроках української мови більшу увагу приділяти здійсненню взаємозв'язку з іншими предметами, що, з одного боку, дасть змогу дев'ятикласникам осмислювати й синтезувати здобуті знання, трансформувати їх у цілісну світоглядну картину світу, інтеріоризувати загальнолюдські й національно-культурні цінності, а з другого, – сприятиме досконалому володінню мовою і представленою в ній культурою, стане умовою й засобом самовираження кожного. Основою для здійснення цього завдання повинна стати система комплексних вправ і завдань, яка містить необхідний навчальний текстовий матеріал соціокультурної тематики.

Такі вправи створені нами й упроваджуються в шкільну практику. Систему вправ і завдань інноваційної методики спрямовано на формування синтаксичної компетентності учнів 9 класів. Це *комплексні вправи*, розроблені з урахуванням текстоцентричного підходу. Систему мовленнєвих завдань спрямовано на формування в учнів таких *умінь*: розпізнавати складні синтаксичні конструкції в навчальному тексті соціокультурної тематики, в усних висловленнях; усвідомлювати лінгвістичну природу цих речень та осмислювати комунікативну роль їх у писемному й усному мовленні. Передбачені завдання на основі опорного навчального матеріалу (аналіз текстів

різних типів, стилів і жанрів мовлення; редагування текстів; навчальний переклад; створення висловлень на основі тексту), які сприяють удосконаленню вмінь дев'ятикласників у репродуктивних і продуктивних видах мовленнєвої діяльності. Ситуаційні, творчі завдання спрямовані на формування вмінь добирати комунікативно доцільні синтаксичні засоби мови та оперувати ними для розв'язання завдань комунікації в непередбачених висловленнях.

Запитання, сформульовані до навчальних текстів соціокультурної тематики, дають змогу з'ясувати залежність використаних автором мовних одиниць від змісту, типу й стилю мовлення. *Конструктивні* вправи сприяють усвідомленню структури синтаксичних конструкцій, формуванню вмінь учнів створювати різні моделі складних речень і доцільно використовувати їх у власному мовленні.

Результати формувального етапу експерименту, під час якого апробувалася система вправ і завдань створеної інноваційної методики, дали змогу простежити *позитивну динаміку* щодо формування синтаксичної компетентності учнів 9 класів. Найвне поступове зростання кількості учнів, які приділяють увагу організації власного навчання. Так, на 12,4% зросла кількість учнів, які постійно ставлять перед собою цілі під час вивчення конкретної мовної теми, збільшився відсоток учнів, які оцінюють свою діяльність на уроці або після вивчення розділу (рефлектують) – із 1,6% до 16,8%. На 18,6% зменшилася кількість учнів, які не були мотивовані щодо вивчення української мови й синтаксису складного речення зокрема. Доведено *ефективність* дібраних методів, прийомів і форм навчання, видів завдань, завдяки яким на уроках української мови створено умови для вибору учнями власної траєкторії саморозвитку (*ситуаційний метод, рольова гра, методи самоконтролю і взаємоконтролю, метод проектів; парно-групової форми роботи; можливість вибору завдань підвищеної складності та варіантів завдань, зокрема, творчих*).

Таким чином, урахувавши результати, здобуті на констатувальному етапі дослідження, ми змогли відкоригувати систему вправ і завдань для інноваційної методики навчання синтаксису складного речення, розробленої на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного й компетентнісного підходів. Нині

вона упроваджується в практику навчання української мови в 9 класі (розроблено розділи підручника «Складне речення. Складносурядне речення»; «Безсполучникове складне речення»); простежується позитивна динаміка щодо формування синтаксичної компетентності учнів 9 класів.

The Problem of Syntactic Competence Formation in the Pupils of 9th Grade at the Lessons on Ukrainian Language

This paper is devoted to the problem of syntactic competence formation in the pupils of 9th grade at the lessons on Ukrainian language. Based on the work of the researchers in the area of linguistics and linguodidactics and own experimental results, the author proposes refined definition of “syntactic competence”. The system of exercises and tasks of innovative methodology, which was developed considering competence, personally- and activity-oriented approaches is described. This system consists of complex, constructive exercises that are based on text-oriented approach and include situational, creative tasks and tasks for the development of pupils reflective skills. The summarized results of experiment which was dedicated to the investigation of state of the Ukrainian language syntax learning in the 8th-9th grade of secondary school are presented. The evaluation criteria of syntactic competence and its performance are characterized. Based on the determined criteria the level of formation of syntactic competence in the pupils of 9th grade is clarified. The interim results of formative stage of experiment which is characterized by positive dynamics of development of syntactic competence in the pupils of 9th grade are analyzed.

Keywords: *syntactic competence, competency, personally- and activity-oriented approaches, text-oriented approach, complex, constructive exercises, the evaluation criteria of syntactic competence, reflective skills.*

Проблема формирования синтаксической компетентности учеников 9-х классов на уроках украинского языка

В статье раскрыта проблема формирования синтаксической компетентности у учащихся 9 классов на уроках украинского языка. Опираясь на работы лингвистов и лингводидактиков, результаты экспериментального

исследования, автор дает уточненное определение понятия «синтаксическая компетентность». Описана система упражнений инновационной методики, разработанной на основе интеграции компетентностного, личностно ориентированного и деятельностного подходов. Это комплексные, конструктивные упражнения, базирующиеся на текстоцентрическом подходе. Они включают ситуационные, творческие задания и задания на развитие рефлексии. Представлены обобщающие результаты констатирующего этапа эксперимента, целью которого являлось исследование процесса обучения синтаксису в 8-9 классах общеобразовательной школы. Охарактеризованы критерии оценивания синтаксической компетентности и показатели их проявления. На основе определенных критериев определен уровень владения синтаксической компетентностью учениками 9 классов. Проанализированы промежуточные результаты формирующего этапа эксперимента, во время проведения которого прослежена позитивная динамика становления синтаксической компетентности девятиклассников.

Ключевые слова: *синтаксическая компетентность, компетентностный, личностно ориентированный и деятельностный подходы, текстоцентрический подход, комплексные и конструктивные упражнения, критерии оценивания синтаксической компетентности, рефлексия.*

Література

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика-Пресс, 1996.–536с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Мови і літератури» [Текст] // Дивослово. – 2011. – № 8. – С. 20-27.
3. Дудик П.С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К: Академія, 2010. – 384 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. Изд-во второе, доп., испр. и перераб. / И. А. Зимняя. – М.: Логос, 2005. – 384 с.
5. Кухарчук І. О. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у фаховій підготовці вчителя-словесника / І. О. Кухарчук // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 2. – С. 50-54.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1983. -304 с.

7. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення: навчальний посібник для вузів / К. М. Плиско. – Харків: Основа, 1992. – 151 с.
8. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. – ruoord.kharkivosvita.ukr.net.ua/ref/str.dok. – 23 с.
9. Сучасна українська літературна мова : Підручник /А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; [за ред.. А. П. Грищенка]. – 3-тє вид., допов. – К.: Вища школа, 2002. – 439 с.
10. Українська мова; Українська література. 5-9 класи. [Текст] : навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів : / укл. Г. Т. Шелехова, М. І. Пентилюк та ін. К. : Видавничий дім «Освіта», 2013.
11. Хуторской А. В. Методика личностно ориентированного обучения: Как обучать всех по-разному: пособие для учителя / А. В. Хуторской. – М.: Из-дво ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.

Literatura

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М.: Педагогика-Press, 1996.–536с.
2. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi serednoi osvity. Osvitnia haluz «Movy i literatury» [Tekst] // Dyvoslovo. – 2011. – № 8. – S. 20-27.
3. Dudyk P.S., Prokopchuk L. V. Syntaksys ukrainskoi movy: pidruchnyk / P. S. Dudyk, L. V. Prokopchuk. – K: Akademiia, 2010. – 384 s.
4. Zymniaia Y. A. Pedagogicheskaia psikhohyia: Uchebnyk dlia vuzov. Yzd-vo vtore, dop., yspr. y pererab. / Y. A. Zymniaia. – M.: Lohos, 2005. – 384 s.
5. Kukharchuk I. O. Komunikatyvno-diiialnisnyi pidkhid do vyvchennia syntaksysu u fakhovii pidhotovtsi vchytelia-slovesnyka / I. O. Kukharchuk // Ukrainska mova i literatura v shkoli. – 2005. – № 2. – S. 50-54.
6. Leontev A.N. Deiatelnost. Soznanye. Lychnost. / A. N. Leontev. – M.: Polytyzdat, 1983. -304 s.
7. Plysko K. M. Syntaksys ukrainskoi movy iz systemoiu oriientyriv dlia samostiinoho vyvchennia: navchalnyi posibnyk dlia vuziv / K. M. Plysko. – Kharkiv: Osнова, 1992. – 151 s.
8. Proekt Natsionalnoi stratehii rozvytku osvity v Ukraini na 2012 – 2021 roky. – ruoord.kharkivosvita.ukr.net.ua/ref/str.dok. – 23 с.
9. Suchasna ukrainska literaturna mova : Pidruchnyk /А. П. Hryshchenko, Л. І. Matsko, М. Іа. Pliushch та ін.; [за ред.. А. П. Hryshchenka]. – 3-tie vyd., dopov. – К.: Vyshcha shkola, 2002. – 439 s.
10. Ukrainska mova; Ukrainska literatura. 5-9 klasy. [Tekst] : navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : / ukl. H. T. Shelekhova, M. I. Pentyliuk та in. К. : Vydavnychiy dim «Osvita», 2013.
11. Khutorskoi A. V. Metodyka lychnostno oryentyrovannoho obuchenya: Kak obuchat vsekh po-raznomu: posobyе dlia uchytelia / A. V. Khutorskoi. – M.: Yz-dvo VLADOS-PRESS, 2005. – 383 s.